

Nr 8.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning och lagstiftning rörande redovisning och revision i koncerner med avseende å de ekonomiska föreningarna.

Första lagutskottet har till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 235 i första kammaren av herr *Velander m. fl.* och nr 301 i andra kammaren av herr *Östlund m. fl.* I motionerna, vilka äro likalydande, hemställas, »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda och framlägga förslag till lagstiftning rörande redovisning och revision i koncerner med avseende å de ekonomiska föreningarna».

Beträffande motiveringen för motionärernas hemställan får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande bestämmelser.

Frågan om förhållandet mellan moder- och dotterbolag har i *lagen den 14 september 1944 om aktiebolag* ägnats ett betydande utrymme. Även i *lagen den 17 juni 1948 om försäkringsrörelse* ha influtit vissa regler rörande koncernförhållanden. Beträffande andra associationsformer än aktiebolag och försäkringsbolag förekomma inga sådana bestämmelser enligt gällande svensk rätt.

I aktiebolagslagen ha upptagits åtskilliga särbestämmelser angående bland annat redovisningen och revisionen i koncernbolag (101 § 2 och 3 mom., 104 §, 107 § 2 mom. och 111 § 2 mom.). Vidare har givits en definition av vad som förstås med koncernbolag (221 §).

Lagen utgår enligt motiven från att i koncernförhållanden de aktiebolagsrättsliga reglerna kunna bli mer eller mindre verkningslösa därest ej supplerande bestämmelser ges — detta gäller främst redovisnings- och värderingsreglerna. De sistnämnda kunna kringgåas genom överlåtelse inom koncernen, som skapa vinster, s. k. internvinster, vilka kunna läggas till grund för vinstutdelning, ehuru de reellt blott äro bokföringsvinster.

Enligt 104 § skall i moderbolag avgivas antingen koncernbalansräkning eller koncernredogörelse. Koncernbalansräkning skall upptaga ett efter allmänna bokföringsgrunder och god köpmannased upprättat sammandrag av moderbolagets och dotterbolagens balanser. Koncernbalansräkningen skall utvisa vinsten eller förlusten för koncernen efter avdrag för internvinster. Koncernredogörelse innebär en i enklare form än koncernbalans-

räkning given redogörelse för resultatet av koncernens verksamhet i dess helhet, sedan internvinsterna eliminerats.

Den särskilda koncernredovisningen skall undertecknas av verkställande direktören och, sedan den framlagts för styrelsen, överlämnas till revisorerna (98 §). Det ankommer på styrelsen att besluta, om den skall tillsammans med övriga redovisningshandlingar framläggas för aktieägarna eller icke (121 §). Koncernredovisningshandlingarna äro sålunda icke underkastade den enligt aktiebolagslagen för redovisningshandlingar eljest gällande offentligheten.

Särskilda bestämmelser om revisorernas granskning i moderbolag ha meddelats i 111 § 2 mom. Enligt detta lagrum åligger det revisorerna att granska de särskilda koncernredovisningshandlingarna. Även i övrigt skall revisorernas granskning avse moderbolagets förhållanden till dotterbolagen samt dotterbolagens förhållanden inbördes.

Erinras må vidare om den i 107 § 2 mom. intagna bestämmelsen, att bland revisorerna i moderbolag bör, där det kan ske, någon eller några vara revisorer i dotterbolag.

Koncernbestämmelserna i lagen om försäkringsrörelse ansluta sig i huvudsak till motsvarande regler i aktiebolagslagen. Vad angår koncernbalansräknings och koncernredogörelses uppställning och innehåll förutsättes i lagen (97 §), att närmare bestämmelser skola meddelas av Konungen. Sådana bestämmelser ha utfärdats genom kungl. kungörelsen den 24 mars 1950 (nr 97) angående koncernredovisning i försäkringsbolag. En lagregel, som ger möjlighet till dispens från skyldigheten att avgiva koncernredovisning, har också uppställts. Liksom aktiebolagslagens koncernredovisningsregler endast avse förhållandet emellan flera aktiebolag äsyfta motsvarande bestämmelser i lagstiftningen om försäkringsrörelse allenast förhållandet mellan flera försäkringsbolag. Anmärkas må dock att enligt nyssnämnda kungörelse i koncernredovisningen för försäkringsbolag, vilka äro att anse som koncernbolag, må medtagas bland annat aktiebolag eller registrerad förening, däri koncernbolaget äger ett bestämmande inflytande.

Medan koncernredovisningshandlingarna enligt aktiebolagslagen icke äro underkastade den för redovisningshandlingar eljest för aktiebolag gällande publiciteten, är förhållandet det motsatta enligt lagen om försäkringsrörelse (jfr 113 §).

Historik.

Frågans behandling under förarbetena till aktiebolagslagen m. m.

Till belysning av de ovan berörda koncernreglerna i aktiebolagslagen må här återgivas följande uttalanden av *lagberedningen* under förarbetena till nämnda lag.

Bestämmelserna i gällande aktiebolagslag utgå såväl beträffande redovisningen för aktiebolag som i övrigt därifrån, att ett ekonomiskt företag driver sin verksamhet inom en enhetlig aktiebolagsbildning, såsom ett aktiebolag. Det har emellertid blivit allt vanligare, att ett ekonomiskt företag uppbygges såsom en s. k. *koncern*, bestående av flera med varandra förbundna aktiebolag, oftast i den formen att ett bolag, moderbolaget, genom aktieinnehav behärskar ett eller flera andra bolag, dotterbolag, vilka i sin tur kunna äga dotterbolag (dotterdotterbolag) o. s. v. Det har visat sig, att i dylika koncernförhållanden de aktiebolagsrättsliga reglerna kunna bli mer eller mindre verkningslösa. Detta gäller i synnerhet beträffande redovisningsreglerna. Värderingen av moderbolagets genom dotterbolag ägda tillgångar kommer att hänföra sig till aktieposterna i dotterbolagen, och moderbolagets rörelseresultat kan — på grund av den ogenomskinlighet som kan vidlåda koncernsammanflätningen — fördunklas genom rättsförhållanden mellan koncernbolagen. Därtill kommer att lagens värderingsregler kunna kringgås genom överlåtelser inom koncernen, som skapa vinster, internvinster, vilka kunna läggas till grund för vinstutdelning, ehuru de reellt äro blott bokföringsvinster.

I samband med beslutet om utredning rörande omarbetning av aktiebolagslagstiftningen framhölls också såsom betydelsefullt det av den svenska lagstiftningen ännu icke beaktade spörsmålet, i vad mån särskilda bestämmelser påkallas i anledning av den numera allmänt använda företagsformen med moderbolag och dotterbolag.

Det förslag till särskilda bestämmelser om redovisning vid koncernförhållande som framlägges av beredningen utgår därifrån, att en koncern omfattar moderbolaget samt de på detta belöpande andelarna i dotterbolagen, och stadgar särskilda förpliktelser i fråga om redovisningen främst för ledningen och revisionen inom moderbolaget. Även vid utformningen av ifrågavarande bestämmelser har beredningen ansett böra beaktas å ena sidan aktieägarnas i moderbolaget och dess borgenärers intressen av att moderbolagets ställning och rörelseresultat icke fördunklas genom koncernförhållandena och å andra sidan det intresse som moderbolaget såsom ekonomiskt företag äger däri att genom redovisningen för koncernen konkurrerande ekonomiska företag icke erhålla en sådan inblick i koncernens förhållanden som kan lända till skada för koncernföretaget. Beredningen har därför föreslagit att allenast vissa uppgifter rörande bland annat moderbolagets aktieinnehav i dotterbolag, fordringar och skulder mellan moderbolag och dotterbolag samt mellan dotterbolag inbördes, vinstutdelning från dotterbolag samt fordrings- och skuldräntor från och till dotterbolag skola införas i moderbolagets balansräkning samt vinst- och förlusträkning. Vissa uppgifter skola även lämnas i moderbolagets förvaltningsberättelse.

Dessutom skall enligt beredningens förslag av moderbolagets förvaltningsorgan upprättas en *särskild koncernredovisning*. Denna kan givas genom upprättande av en koncernbalansräkning, utgörande ett sammandrag av moderbolagets och dotterbolagens balanser i överensstämmelse med vad för närvarande efter ursprungligen amerikanskt mönster sker även inom svensk bolagspraxis, eller genom upprättande av en s. k. koncernredogörelse. De av beredningen föreslagna reglerna om sistnämnda redovisningsform utgå från vissa bestämmelser som upptagits i den engelska aktiebolagslagstiftningen, Companies Act, 1929, men innefatta en utbygg-

nad av dessa bestämmelser. Förutom koncernbalansräkning eller koncernredogörelse skall en särskild skriftlig uppgift lämnas, innefattande vissa särskilda upplysningar i anslutning till moderbolagets balansräkning. Såväl denna skriftliga uppgift som koncernbalansräkningen eller koncernredogörelsen skola överlämnas till moderbolagets revisorer. Det är av stor vikt att moderbolagets ledning — som jämväl är koncernens — och moderbolagets revisorer erhålla full inblick i koncernens ställning och resultatet av dess verksamhet. Men med hänsyn därtill att en sådan inblick kan lända till skada för koncernen såsom ekonomiskt företag i dess förhållande till konkurrerande företag och att koncernredovisningen för närvarande är en i vårt land endast i ringa utsträckning anlitad redovisningsform, av vilken ytterligare praktiska erfarenheter torde böra avvaktas, har beredningen ansett tvång icke böra stadgas för moderbolaget att framlägga dessa redovisningshandlingar för bolagsstämma och insända dem till registreringsmyndigheten. Vissa uttalanden skola dock göras av revisorerna. Efter vunna erfarenheter torde frågan om en vidsträcktare publicitet böra övervägas.

Enligt beredningens förslag skall såväl koncernbalansräkningen som koncernredogörelsen utvisa resultatet av koncernens verksamhet i dess helhet efter avdrag för internvinster. Detta resultat skall beaktas vid bestämmandet av vinstutdelning från moderbolaget. Rörande den föreslagna koncernredovisningens närmare innebörd hänvisar beredningen till inledningen till avdelningen om styrelsens och verkställande direktörs årsredovisning.

Såsom i den allmänna inledningen anförts anser beredningen det vara uppenbart, att frågan om särskilda bestämmelser rörande redovisningen vid koncernförhållande icke kan lämnas å sido vid en revision av aktiebolagslagstiftningen. Behov av sådana bestämmelser föreligger ej minst av hänsyn till moderbolagets egen ledning, verkställande direktören och styrelsen. Det är för ledningen av största vikt att hava full överblick över det i koncernens form drivna företagets ställning och rörelseresultat. Bristfälligheterna i redovisningen kunna eljest medföra, att ledningen ställes det ena året inför ett rörelseresultat, som framträder såsom vida bättre än det verkliga är, och det andra året inför en ställning, som är vida sämre än den skulle hava varit om ej det tidigare rörelseresultatet angivits för högt och till följd därav för stor vinstutdelning lämnats. Att jämte bolagsledningen även revisorerna för att kunna rätt fullgöra sin uppgift måste erhålla en klar insikt om koncernens ställning och det verkliga rörelseresultatet är tydligt. Däremot anser beredningen, att samma obetingade öppenhet beträffande koncernförhållandena icke kan iakttagas i de offentliga redovisningshandlingarna utan att vissa risker uppkomma för koncernen. Enligt beredningens mening måste därför en avvägning ske mellan vad styrelsen och verkställande direktör skola vara skyldiga upptaga i de redovisningshandlingar, som framläggas på bolagsstämma och ingivas till registreringsmyndigheten, och vad de skola vara skyldiga upptaga i en särskild koncernredovisning, som skall överlämnas till revisorerna men som de ej äro pliktiga framlägga för aktieägarna.

De i aktiebolagslagen upptagna koncernreglerna ha — såsom av det ovan anförda framgår — tillämpning endast å koncerner bestående av olika aktiebolag. Under förarbetena till lagen övervägdes emellertid att införa

motsvarande regler också beträffande aktiebolags delägarskap i ekonomiska företag, som drivas under annan form än aktiebolagets.

Lagberedningen anförde i denna fråga.

De av beredningen föreslagna reglerna avse endast förhållandet mellan aktiebolag och därmed väsentligen överensstämmande utländska bolagsformer. Motsvarande synpunkter göra sig naturligtvis gällande vid svenskt aktiebolags delägarskap i ekonomiska företag, som drivas under annan form än aktiebolagets, t. ex. handelsbolag, kommanditbolag, gruvbolag och ekonomisk förening samt däremot svarande utländska företagsformer. Beredningen har dock ansett regler icke böra upptagas avseende sådana delägarskap, som åtminstone för närvarande äga mindre betydelse i jämförelse med delägarskap i andra aktiebolag. Men på grund av styrelseledamöternas, verkställande direktörs och revisorernas i svenskt aktiebolag allmänna förpliktelser ankommer det på dem att tillse att jämväl beträffande sådant delägarskap den i god affärssed grundade försiktighetsprincip, som skall vara ledande vid bedömningen av ett aktiebolags ställning och resultatet av dess verksamhet, iakttages. Är detta delägarskap förbundet med ett bestämmande inflytande över företaget och ett väsentligt ekonomiskt intresse i företagens ställning och resultatet av dess rörelse, kräver nämnda princip således att exempelvis vinster å transaktioner med beroende ekonomiska företag, som reellt äro jämställda med internvinster, — — — innehållas till dess realisation skett till utomstående köpare samt att beaktande sker av förluster hos det ekonomiska företag, däri bolaget är delägare. Delägarskapet i sådant företag bör i dylikt fall redovisas på motsvarande sätt som delägarskap i dotterbolag.

I anslutning härtill anförde *första särskilda utskottet* vid 1944 års riksdag (utl. nr 1) följande.

Utskottet delar den i motiven uttalade uppfattningen, att bestämmelser rörande koncernförhållanden för närvarande må kunna begränsas till att avse allenast delägarskap i svenska aktiebolag och därmed jämställda utländska bolag. Utskottet förutsätter emellertid, att när ändrade förhållanden därtill föranleda till förnyad prövning upptages spörsmålet om en mera omfattande koncernlagstiftning.

I detta sammanhang må jämväl erinras därom, att *försäkringsinspektionen* i yttrande den 6 mars 1950 över förslag till ovannämnda kungörelse angående koncernredovisning i försäkringsbolag framhållit önskvärdheten av en utredning rörande möjligheterna att åstadkomma en sådan vidgning av koncernbegreppet, att detsamma komme att omspanna samtliga associationer, som reellt stå i koncernförhållande till varandra, oavsett om de var för sig äro underkastade samma eller skilda lagar.

Översyn av lagarna om aktiebolag och om försäkringsrörelse.

I två vid 1950 års riksdag väckta likalydande motioner, nr 246 i första kammaren av herr *Petrén* samt nr 298 i andra kammaren av herrar *Åqvist* och *Häckner*, yrkades att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an-

hålla om en översyn av gällande lagar om aktiebolag och om försäkringsrörelse.

I motiveringen anförde *motionärerna*, bland annat, att aktiebolagslagen borde överses för vinnande av större överskådlighet och klarhet. Vidare vore åtskilliga bestämmelser med materiellt innehåll otvivelaktigt i behov av revision. Särskilt syntes detta vara fallet beträffande vissa spörsmål, som kunde uppstå vid enmansbolag och vid koncernbildningar. *Motionärerna* anförde vidare, bland annat, att vid en översyn av aktiebolagslagen översyn givetvis skulle ske jämväl av lagen om försäkringsrörelse, då denna i stort sett anslöte sig till aktiebolagslagen.

Första lagutskottet anförde i sitt över motionerna avgivna utlåtande (nr 15) bland annat följande.

Den år 1944 antagna nya aktiebolagslagen, vilken trätt i kraft den 1 januari 1948, utgör resultatet av ett omfattande nydaningsarbete på ett centralt och för vårt näringsliv betydelsefullt område. Såsom framhölls av första särskilda utskottet vid lagens tillkomst, ha i lagen på ett effektivare och mot nutida förhållanden svarande sätt utformats de bestämmelser, som redan förut gällande lag uppställt till skydd för den aktietecknande eller aktieköpande allmänheten, aktieägareminoriteter, aktiebolagens borgenärer m. fl., vilkas intressen efter vad erfarenheten givit vid handen äro särskilt utsatta för de med aktiebolagsväsendet förbundna ekonomiska riskerna. I lagen regleras även viktiga företeelser, vilka legat utom området för tidigare gällande lagstiftning, såsom koncernväsendet. Därjämte har på olika sätt beaktats, att det nutida aktiebolagets uppgift icke är begränsad till att vara ett instrument för tillgodoseende av privatekonomiska syften utan att bolaget har att fylla en viktig funktion i näringslivets och folkförsörjningens tjänst. Sistnämnda synpunkt har ytterligare understrukits genom vissa av årets riksdag beslutade ändringar i lagen, avsedda att bereda ökad insyn i bolagens ekonomiska förhållanden.

När det gäller en omfattande och i det praktiska rättslivet djupt ingripande lag ter det sig naturligt, att sedan lagen någon tid varit i tillämpning och erfarenheter från dess praktiska användning vunnits, behov uppkommer att på enskilda punkter revidera dess bestämmelser. I fråga om den nya aktiebolagslagen har också — såsom utskottet i sitt utlåtande nr 31 till fjolårets riksdag framhållit — erfarenheten redan givit vid handen att åtskilliga stadganden i lagen äro svåra att tillämpa. Utskottet hänvisade i sitt nämnda utlåtande till föreskrifterna beträffande olika registreringsärenden samt stadgandet i 224 § om bestyrkande av vissa avskrifter m. m. Under det år som därefter förflutit ha visserligen, som patent- och registreringsverket uttalat, bolagen visat sig kunna bättre än tidigare uppfylla de olika formföreskrifterna i registreringsärenden. I den praktiska tillämpningen har emellertid ytterligare blivit bestyrkt, att vissa av lagens bestämmelser äro mindre ändamålsenliga. Här skall endast pekas på reglerna om bolagsbildning och ökning av aktiekapitalet, vilka för åtskilliga fall te sig onödigt invecklade. Reglerna ha även lett till en avsevärd stegring i de kostnader som dessa ärenden draga. Det har nämligen blivit hart när omöjligt för lekmän att utan anlitande av juridisk sakkunskap ombesörja dylika ärenden. Som patent- och registreringsverket anfört har

vidare yppats behov av en enkel metod att ur aktiebolagsregistret utesluta bolag, som sedan lång tid tillbaka upphört med sin verksamhet. Mot reglerna om enmansbolag och koncernförhållanden har även framförts kritik. Vad sålunda framkommit giver enligt utskottets mening klart vid handen, att en översyn av aktiebolagslagen bör komma till stånd förr eller senare.

Spörsmålet huruvida tiden för igångsättande av denna översyn redan nu är inne, kan givetvis — som också framgår av de till utskottet inkomna remissyttrandena — vara föremål för delade meningar. Å ena sidan kan göras gällande, att det voro värdefullt om ytterligare någon tids erfarenhet kunde samlas från lagens praktiska tillämpning. Då det icke torde böra komma i fråga att låta den blivande revisionen av föreningslagstiftningen anstå i avbidan på en revision av aktiebolagslagen, kan vidare hävdas, att översynen borde företagas först sedan statsmakterna kunna taga ställning till det nyligen framlagda förslaget till lag om registrerade föreningar. Å andra sidan kan framhållas, att det är angeläget att en revision av aktiebolagslagen kommer till stånd relativt snart, innan rättslivet hunnit i alltför hög grad binda sig vid gällande bestämmelser. En översyn kan vidare beräknas taga så pass lång tid, att tillräcklig erfarenhet av den nu gällande lagens tillämpning i allt fall blir tillgänglig, innan resultatet av översynsarbetet kan sammanfattas i förslag till nya bestämmelser. Utskottet anser icke nödigt att ingå i bedömande av den tidpunkt, då utredningen bör igångsättas. Därest riksdagen, såsom utskottet vill förordna, i anledning av de nu förevarande motionerna begär en översyn av aktiebolagslagen, kan förutsättas, att Kungl. Maj:t förordnar därom vid lämplig tidpunkt.

I motionerna och även i flera remissyttrandena har framhållits, att i samband med en revision av aktiebolagslagen en översyn borde ske även av lagen om försäkringsrörelse. Såsom skäl härför har särskilt åberopats, att de bolagsrättsliga bestämmelserna i sistnämnda lag till stor del äro uppbyggda efter förebild av reglerna i aktiebolagslagen. Enligt utskottets mening är det naturligt, att en översyn av aktiebolagslagen utsträcker att omfatta även de nyssnämnda bestämmelserna i lagen om försäkringsrörelse.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av motionerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om översyn av gällande lagar om aktiebolag och om försäkringsrörelse.

Denna hemställan bifölls av riksdagen.

Den 1 juni 1951 utfärdades lag angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag, varigenom i aktiebolagslagen infördes ett stadgande, enligt vilket aktiebolag, som upphört med sin verksamhet men likväl fortfarande upptages i aktiebolagsregistret, skall kunna avföras ur registret. Därefter har jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 19 december 1952 en särskild utredningsman tillsatts för att verkställa en förberedande undersökning av frågan om möjligheterna att förenkla aktiebolagslagen. Under år 1953 har den sakkunnige företagit vissa förarbeten. Uppdraget beräknas bli slutfört tidigast under år 1954.

Frågans behandling under förarbetena till lagen om ekonomiska föreningar.

Frågan om särskilda lagregler rörande redovisning och revision i koncerner bestående av föreningar eller av föreningar och associationer av andra slag diskuterades livligt under förarbetena till *lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar*. Här må erinras om följande.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 maj 1945 utsågs den 26 maj samma år en särskild utredningsman att, med biträde av tillkallade sakkunniga, inom justitiedepartementet verkställa utredning för översyn av lagstiftningen om ekonomiska föreningar. Enligt *direktiven* för utredningen ingick bland de spörsmål som utredningen vid sitt arbete hade att beakta förhållandet mellan moder- och dotterföretag. Till fullgörande av ifrågavarande uppdrag avgav utredningen den 12 april 1949 betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. (SOU 1949: 17).

Efter en redogörelse för bestämmelserna rörande koncernförhållanden enligt aktiebolagslagen och lagen om försäkringsrörelse anförde *utredningen* i sitt betänkande.

Vad de sålunda lagfästa bestämmelserna angår är att märka att de avse allenast förhållandet mellan flera aktiebolag respektive flera försäkringsbolag men däremot icke förhållandet mellan sinsemellan olika associationsformer.

Vad angår nu förevarande lagstiftning lär vi visserligen, enligt vad som inhämtats, jämväl inom föreningsväsendet icke sällan förekomma sådana sammanslutningar som kunna sägas konstituera en koncern. Emellertid är härvid att märka att de ofta bestå av ett moderföretag av föreningskaraktär och dotterföretag i aktiebolagets form (blandade koncerner).

Vid riksdagsbehandlingen av nya aktiebolagslagen erinrade vederbörande riksdagsutskott om lagberedningens uttalande *att* de då föreslagna reglerna avsåge förhållandet mellan svenska aktiebolag inbördes eller mellan svenskt aktiebolag och därmed väsentligen överensstämmande utländska bolag, *att* motsvarande synpunkter gjorde sig gällande vid svenskt aktiebolags delägarskap i ekonomiska företag som drevos under annan form än aktiebolagets, t. ex. handelsbolag och ekonomiska föreningar samt däremot svarande utländska företagsformer, *samt att* regler dock icke ansetts böra upptagas avseende sådana delägarskap som åtminstone för det dåvarande ägde mindre betydelse i jämförelse med delägarskap i andra aktiebolag. Utskottet delade den sålunda uttalade uppfattningen, att bestämmelser rörande koncernförhållanden kunde begränsas till att avse allenast delägarskap i svenska aktiebolag och därmed jämställda utländska bolag. Utskottet förutsatte emellertid, att när ändrade förhållanden därtill föranledde spörsmålet om en mera omfattande koncernlagstiftning upptoges till förnyad prövning.

Utredningen har under sitt arbete till övervägande förehaft ett utkast till vissa bestämmelser rörande koncerner helt uppbyggda av föreningar. Då det emellertid, även om nyttan av sådan lagregler icke är oväsentlig,

å ena sidan synes tydligt, att därmed icke kunna nås de koncernbildningar som för föreningarna ha den största betydelsen eller de blandade koncernerna, och det å andra sidan icke tillkommer utredningen att ingå på frågan om behovet av en koncernlagstiftning, avseende alla moder- och dotterföretagsbildningar, oavsett den juridiska form i vilken de driva sin rörelse, har utredningen funnit sig böra helt avstå från att framlägga regler avseende förhållandet i koncerner. Utredningen har så mycket hellre kunnat intaga denna ståndpunkt, som det är utredningen bekant, att koncernredovisningens principer redan nu vunnit tillämpning i åtminstone vissa föreningskoncerner av blandad typ.

Spörsmålet, huruvida behov av en allmän lagstiftning rörande redovisning och revision i koncernförhållanden kan anses förefinnas, bör måhända upptagas till omprövning sedan någon tids erfarenhet vunnits av tillämpningen av koncernreglerna i nya aktiebolagslagen.

I de över betänkandet avgivna yttrandena berördes från olika håll frågan om införande av särskilda bestämmelser rörande redovisning och revision i koncernförhållanden.

Bank- och fondinspektionen anförde, bland annat, att för föreningarna borde likaväl som för aktiebolagen föreskrivas skyldighet att specificera det stadigvarande innehavet av aktier eller andra andelsrättigheter. Beträffande förenings fordringar och skulder syntes det vidare lämpligt, att en särredovisning ägde rum i fråga om förhållandena till eventuellt dotterbolag. I fortsättningen yttrade *inspektionen*.

Vad inspektionen här ovan föreslagit rörande särskild redovisningsplikt beträffande förenings andelsrättigheter samt dess fordringar och skulder gentemot dotterbolag får tillämpning endast beträffande en del av de koncernbildningar, vari föreningar förekomma. Att en generell lösning av koncernredovisningens problem icke kan åstadkommas i förevarande sammanhang är emellertid — såsom utredningen jämväl påpekat — tydligt. Med hänsyn till dessa spörsmåls stora betydelse vill därför inspektionen ifrågasätta, om icke desamma inom en närliggande framtid borde bli föremål för en särskild utredning.

Kommerskollegium yttrade i detta ämne.

Bland de frågor, som utredningen behandlat, ingår även förhållandet mellan moder- och dotterföretag; därvid har framhållits att spörsmålet, huruvida behov av en allmän lagstiftning rörande redovisning och revision i koncernförhållanden kan anses föreligga, måhända borde upptagas till omprövning sedan någon tids erfarenhet vunnits rörande tillämpning av koncernreglerna i nya aktiebolagslagen. Även om det i och för sig kunde vara önskvärt att avvakta erfarenheterna av aktiebolagslagens föreskrifter på detta område, vill kollegium dock framhålla angelägenheten av att man som ett led i strävandena att kartlägga olika konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet inte underlåter att klarlägga även koncernförhållandena med avseende å de ekonomiska föreningarna.

Några handelskammare och andra enskilda sammanslutningar framhöllo att det av utredningen framlagda förslaget visserligen innebar en förenk-

ling i förhållande till aktiebolagslagen men att detta — ehuru i och för sig tilltalande — medfört att förslaget kommit att präglas av en tendens att bibehålla och stärka den gynnade ställningen i lagstiftningshänseende för de ekonomiska föreningarna genom att mindre krav i olika avseenden ställdes på dessa än på aktiebolagen. Särskilt uttalades därvid, att förslaget borde, i anslutning till aktiebolagslagen, kompletteras med koncernregler, bestämmelser angående redovisning av aktieinnehav m. m. I denna riktning uttalade sig *ett flertal handelskammare, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges grossistförbund och Sveriges industriförbund*.

Köpmannaförbundet framhöll därvid, att det jämväl syntes påkallat att bestämmelser rörande blandade koncerner intoges i förslaget, enär topporganisationen kunde vara en ekonomisk förening medan koncernen i övrigt till stor del utgjordes av aktiebolag.

Handelskammaren i Göteborg anförde.

Flera av de största och viktigaste ekonomiska föreningarna driva sin verksamhet i koncernform och under sådana förhållanden kan det knappast vara oväsentligt, om koncernredovisningsregler intagas i lagen eller ej. Även om en frivillig koncernredovisning i vissa fall äger rum anser Handelskammaren därför att frågan rörande regler om en dylik redovisning bör upptagas till omprövning. Skulle det därvid, såsom utredningen själv antytt, visa sig lämpligt, att en allmän lagstiftning om redovisning och revision i koncernförhållande kommer till stånd, böra förutsättningarna för en sådan lagstiftning utredas.

I anslutning till den i betänkandet uttalade uppfattningen att frågan om en allmän lagstiftning rörande redovisning och revision i koncernförhållanden borde upptagas till omprövning sedan någon tids erfarenhet vunnits av tillämpningen av koncernreglerna i aktiebolagslagen anfördes i det av *Stockholms handelskammare* avgivna yttrandet.

Handelskammaren kan icke dela denna uppfattning. Om lagstiftningen skall nå det avsedda syftet och giva möjlighet till offentlig insyn i de kooperativa föreningarnas ekonomiska förhållanden, torde det, icke minst med hänsyn till den starka koncentration av en mångfald i olika associationsformer bedrivna rörelser som under de senaste årtiondena ägt rum på vissa håll inom föreningsväsendet — vara ofrånkomligt att införa bestämmelser om obligatorisk koncernredovisning. Några bärande skäl torde knappast kunna anföras för att aktiebolagen i detta hänseende skola behandlas strängare än de stora kooperativa sammanslutningarna. En komplettering av lagen är alltså på denna punkt påkallad.

Sveriges advokatsamfund ansåg likaledes att skyldighet att avgiva koncernredovisning borde införas oavsett om dotterföretagen drivas i förenings- eller bolagsform.

Sedan utredningens förslag i vissa delar, om vilka ej här är fråga, omarbetats, framlades det i *propositionen nr 34* för 1951 års riksdag.

I propositionen erinrade *föredragande departementschefen* om att utred-

ningen i sitt förslag icke upptagit några koncernregler samt redogjorde för de skäl, som av utredningen härutinnan anförts. *Departementschefen* fortsatte härefter.

En koncernredovisning är otvivelaktigt till stor nytta främst för företagen själva och torde ofta utgöra en förutsättning för en tillfredsställande skötsel av de i en koncern ingående företagen. Aktiebolagslagens regler i detta ämne ha säkerligen varit av värde och man torde därför väl kunna ifrågasätta att upptaga liknande regler i föreningslagstiftningen. Det bör emellertid observeras dels att med hänsyn till den olikartade strukturen av aktiebolag och föreningar regler om redovisning i koncerner måste ges en annan utformning beträffande föreningar än aktiebolag dels ock att man i vart fall för närvarande icke torde kunna gå längre än att uppställa vissa allmänna riktlinjer för en dylik redovisning. Mycket synes ej vara att vinna härmed, i synnerhet om koncernregler i föreningslagen endast skulle omfatta företag som drivas i föreningsform. Att i föreningslagen upptaga redovisningsregler även för blandade koncerner lär icke böra ske utan en motsvarande ändring av aktiebolagslagens bestämmelser.

Med hänsyn till det anförda torde det icke vara lämpligt att tynga föreningslagstiftningen med tämligen komplicerade föreskrifter beträffande koncernföretag. Spörsmålet om redovisningen liksom om revisionen i koncernförhållanden synes, när förhållandena så påkalla, böra upptagas till förnyad prövning i ett vidare sammanhang.

Uti sitt i ämnet avgivna utlåtande (nr 25) yttrade *första lagutskottet* att vad *departementschefen* sålunda anført icke föranledde någon erinran från utskottets sida.

Herrar *Cassel* och *Ivar Nilzon* samt fru *Gärde Widemar* reserverade sig emellertid i denna del samt anförde.

Såsom *departementschefen* påpekat finnas för närvarande inga bestämmelser om redovisning och revision vare sig för koncerner, uppbyggda av flera föreningar eller för koncerner som bestå av både aktiebolag och föreningar. *Departementschefen* har framhållit detta som en brist. Spörsmålet om redovisning liksom om revision i koncernförhållanden syntes *departementschefen* böra upptagas till prövning i ett vidare sammanhang, när förhållandena så påkallade. Då nu spörsmålen om redovisning och revision lösts när det gäller såväl aktiebolag som ekonomiska föreningar och denna lösning utformats på ungefärligen lika sätt för de båda associationsformerna, finna vi tiden mogen att upptaga frågan om koncernredovisningen.

Som från flera håll framhållits är det ett viktigt led i strävandena efter insyn i näringslivet och i kartläggningen av olika konkurrensbegränsande företeelser inom detta att koncernförhållanden klarläggas såväl i koncerner bestående av aktiebolag eller av föreningar som i blandade koncerner.

Reservanterna hemställde i anledning härav att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning rörande redovisning och revision för koncerner bestående av föreningar eller av aktiebolag eller av både föreningar och aktiebolag.

Något yrkande i enlighet med nämnda reservation blev dock icke framställt under ärendets behandling i kamrarna.

Frågan ånyo upptagen vid 1952 års riksdag.

I två vid 1952 års riksdag väckta likalydande motioner, nr 308 i första kammaren av herr *Cassel* och nr 404 i andra kammaren av fru *Gärde Widemar m. fl.* hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning rörande redovisning och revision för koncerner bestående av föreningar eller av aktiebolag eller av både föreningar och aktiebolag. Till stöd för sin hemställan återopade motionärerna väsentligen samma skäl som anförts i ovan angivna reservation till utskottets utlåtande nr 25 till 1951 års riksdag. Huvudskälet var således för motionärerna önskemålet om ökad insyn i näringslivet. För att ge delägare, anställda och borgenärer m. fl. i ett företag inom en koncern möjlighet att vinna överblick över verksamheten vore det — enligt motionärerna — nödvändigt att redovisningen omfattade koncernen i dess helhet och att därav framginge, vilket resultat de olika verksamhetsgrenarna lämnat.

Första lagutskottet, som behandlade motionerna, erinrade i sitt utlåtande till en början därom, att i aktiebolagslagen ej stadgats skyldighet för moderbolag att framlägga den särskilda koncernredovisningen för bolagsstämma och insända den till registreringsmyndigheten samt att därför önskemålet om allmän insyn i koncernförhållanden ej heller vore tillgodosett beträffande moderbolag och dotterbolag enligt aktiebolagslagen. Efter en översikt över den i frågan förda diskussionen uttalade utskottet, att en koncernredovisning otvivelaktigt vore till stor nytta för företagen själva och ofta även torde utgöra en förutsättning för en tillfredsställande skötsel av de i en koncern ingående företagen. Då det enligt utskottets mening jämväl vore ett allmänt intresse att delägare, anställda och borgenärer m. fl. i koncernföretag bereddes möjlighet till all den inblick i koncernförhållandena som vore möjlig utan skada för företagen, fann utskottet, att en utredning av de i motionerna avsedda frågorna borde komma till stånd.

Utskottet dryftade därefter frågan, huruvida denna utredning borde omedelbart påkallas, och uttalade härom.

Utskottet vill till en början understryka att aktiebolagslagens koncernregler ugöra en nyskapelse för svensk rätt och torde innefatta en längre gående reglering av förevarande frågor än åtminstone de flesta andra länders lagstiftning på detta område. Redan vid lagens tillkomst förut-sattes att en översyn av koncernreglerna skulle visa sig erforderlig sedan någon tids erfarenhet av tillämpningen vunnits. Ovan har erinrats om den översyn av lagarna om aktiebolag och om försäkringsrörelse som begärdes av 1950 års riksdag. Till frågor av materiell beskaffenhet, vilka skola omfattas av ifrågavarande översyn, hör utformningen av koncernbestämmelserna. Denna översyn har ännu icke kommit till stånd.

Även om den olikartade strukturen av aktiebolag och föreningar föranleder en annan utformning av regler om redovisning i koncerner beträffande föreningar än bolag, är det enligt utskottets mening tydligt, att den

slutliga utformningen av ifrågavarande bestämmelser i lagarna om aktiebolag och om försäkringsrörelse måste tillmätas mycket stor betydelse vid en blivande utredning rörande redovisning och revision för koncerner i vilka föreningar ingå.

Såsom ovan nämnts intog utskottet så sent som vid 1951 års riksdag, i samband med behandlingen av den nya föreningslagstiftningen, den ståndpunkten att spørsmålet om redovisningen liksom om revisionen i koncernförhållanden borde upptagas till förnyad prövning i ett vidare sammanhang, när förhållandena så påkallade. Sådana omständigheter ha enligt utskottets mening ej sedan dess inträffat att en omprövning av förevarande spørsmål redan nu bör ske.

Slutligen vill utskottet framhålla, att koncernredovisningens principer redan nu vunnit tillämpning i åtminstone vissa föreningskoncerner av blandad typ samt att några egentliga olägenheter av frånvaron av lagregler på förevarande område hittills icke försports.

Med hänsyn till vad sålunda anförts förklarade utskottet sig icke kunna i dåvarande läge tillstyrka en anhållan om utredning av de i motionerna avsedda frågorna och hemställde därför, att motionerna ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Denna hemställan bifölls av riksdagen.

Utskottet.

Motionärerna ha formulerat sin hemställan på så sätt, »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda och framlägga förslag till lagstiftning rörande redovisning och revision i koncerner med avseende å de ekonomiska föreningarna». Den av motionärerna använda ordalydelsen giver närmast vid handen, att den lagstiftning vartill motionärerna syfta skulle avse endast koncerner uppbyggda av enbart ekonomiska föreningar. Som skäl för sin begäran om utredning åberopa emellertid motionärerna behovet av koncernredovisning i koncerner bestående av såväl ekonomiska föreningar som associationer av annan typ. Det får därför antagas, att motionärerna åsyfta att få till stånd regler om koncernredovisning även i dylika s. k. blandade koncerner.

Enligt motionerna avses med den tillämnade lagstiftningen att giva betryggande garantier för offentlig insyn i de större kooperativa konsument- och producentföreningarnas verksamhet. Lagstiftningen skulle enligt motionärerna på så sätt bli ett led i strävandena att kartlägga olika konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet. Såsom ett stöd för angelägenheten att nu tillskapa koncernredovisningsregler för blandade koncerner åberopa motionärerna bl. a., att aktiebolagslagen och lagen om försäkringsrörelse innehålla redovisningsregler för koncerner uppbyggda av enbart aktiebolag respektive försäkringsbolag. I anledning härav vill utskottet till en början erinra om att enligt gällande aktiebolagslag offentlighet icke behöves givas vare sig åt den särskilda koncernredovisningen enligt 104 §

aktiebolagslagen eller åt de särskilda uppgifter om koncernen, vilka enligt 101 § 2 och 3 mom. samma lag skola fogas till balansräkningen. En allmän lagstiftning om koncernredovisning, som skulle kunna nå det av motionärerna avsedda syftet att giva offentlig insyn i koncernförhållanden, måste således innefatta en längre gående reglering än vad nu gäller för aktiebolagskoncerner. Då emellertid — såsom utskottet redan framhållit i sitt ovan berörda utlåtande till 1952 års riksdag — aktiebolagslagens koncernregler utgöra en nyskapelse för svensk rätt och torde innefatta en längre gående reglering av dessa frågor än åtminstone de flesta andra länders lagstiftning, är det enligt utskottets mening lämpligt, att man först efter en tids erfarenhet av tillämpningen av nuvarande bestämmelser skrider till en än mer långtgående reglering av redovisningen inom koncerner.

Såsom utskottet vid sin behandling av denna fråga år 1952 anförde, är en koncernredovisning otvivelaktigt till stor nytta för företagen själva och utgör ofta förutsättningen för en tillfredsställande skötsel av de i en koncern ingående företagen. Det är även, såsom utskottet vidare uttalade, ett allmänt intresse, att delägare, anställda och borgenärer m. fl. i koncernföretag beredes möjlighet till all den inblick i koncernförhållanden som kan ske utan skada för företagen. En utredning om redovisningsregler för koncerner, av såväl blandad som annan typ, bör därför — såsom utskottet år 1952 funnit — komma till stånd.

Vid övervägande av frågan, huruvida riksdagen redan i dåvarande läge borde taga initiativ till en utredning av förevarande spörsmål, hänvisade utskottet vid sin behandling av frågan år 1952 till att 1950 års riksdag begärt en översyn av lagarna om aktiebolag och om försäkringsrörelse. I anledning av riksdagens sist berörda hemställan tillkallades år 1952 en utredningsman för denna fråga. Enligt givna direktiv omfattar utredningsmannens uppdrag visserligen endast uppgiften att verkställa en förberedande undersökning av möjligheterna att förenkla aktiebolagslagen. Avsikten torde emellertid vara att denna förberedande utredning skall följas av en större utredning, varvid även frågor om materiell översyn av aktiebolagslagen och lagen om försäkringsrörelse komma att upptagas. Då riksdagen år 1950 särskilt angav den kritik som riktats mot aktiebolagslagens regler om koncernförhållanden såsom en av anledningarna till att en översyn av denna lag vore önskvärd, är det tydligt, att en blivande aktiebolagsutredning kommer att beröra även det materiella innehållet av koncernredovisningsreglerna. Det är enligt utskottets mening uppenbart, att den slutliga utformningen av redovisningsreglerna för aktiebolags- och försäkringsbolagskoncerner kommer att få mycket stor betydelse vid en utredning om redovisningsregler för koncerner uppbyggda av även andra associationer.

Skäl tala sålunda för att den utredning om redovisning och revision i koncernförhållanden i allmänhet, som i och för sig befunnits önskvärd, ännu ej igångsättes. Någon anledning att icke avvakta en blivande aktie-

bolagsutrednings resultat i frågan synes så mycket mindre föreligga som några egentliga olägenheter av frånvaron av lagregler om redovisning i blandade koncerner icke försports. Vissa koncerner av denna typ avgiva redan nu, utan föreskrift därom, koncernredovisningar, som fylla rimliga krav på insyn i koncernen. Utskottet finner därför, att dess uttalande år 1952, att sådana omständigheter ej inträffat att en omprövning av förevarande spörsmål redan nu bör ske, alltjämt äger giltighet.

Med hänsyn till vad ovan anförts anser sig utskottet icke kunna tillstyrka att i nuvarande läge hos Kungl. Maj:t anhålles om utredning av de i motionerna avsedda frågorna.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande motioner, I: 235 och II: 301, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 februari 1954.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist*, Lindblom, fru Sjöström-Bengtsson, herr Björnberg, fru Gärde Widemar*, herr Nyström*, fru Wallentheim och herr Franzén;

från andra kammaren: herrar Rylander, Lindberg*, Landgren, fröken Öberg, herrar Gezelius, Hedqvist, fröken Liljedahl och herr Andersson i Björkäng.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Björnberg* och *Gezelius*, vilka ansett, att skäl icke föreläge att avvakta resultatet av en blivande aktiebolagsutredning, utan förmenat, att redovisningsregler för koncerner, vari ingå såväl ekonomiska föreningar som aktiebolag eller andra associationer, redan nu borde göras till föremål för en särskild utredning, omfattande icke endast aktiebolagslagens stadganden utan i lika hög grad bestämmelserna i lagen om ekonomiska föreningar.
